

СЕКЦІЯ 4 ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ У СТУДЕНТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES OF COLLECTIVE TRAUMA IN THE STUDENT ENVIRONMENT

У статті представлено результати теоретико-емпіричного дослідження психологічних наслідків колективної травми у студентському середовищі в умовах тривалої соціальної нестабільності. Актуальність роботи зумовлена зростанням масштабів колективної травматизації, спричиненої воєнними, політичними та соціально-економічними кризами, що істотно впливають на психоемоційний стан молоді та її адаптаційні можливості. Особливу увагу зосереджено на студентській молоді як соціальній групі підвищеного психологічного ризику, для якої період юності поєднується з кризами ідентичності, професійного самовизначення та формування життєвих перспектив.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричний аналіз психологічних наслідків колективної травми у студентського середовища, зокрема їх проявів у психоемоційному стані, рівні соціальної фрустрованості та адаптаційних ресурсах. У дослідженні використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, зокрема опитувальник SCL-90-R, методику діагностики соціальної фрустрованості В. В. Бойка та багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛО-АМ). Статистична обробка даних здійснювалася із застосуванням кореляційного аналізу за коефіцієнтом Пірсона. Вибірку склали 72 студенти закладів вищої освіти України віком 18–24 роки.

Отримані результати засвідчили наявність стійкої системи статистично значущих взаємозв'язків між показниками тривожності, депресії, соматизації, соціальної фрустрованості, адаптивності та загального психічного дистресу. Виявлено, що психоемоційні порушення у студентів мають інтегрований характер і взаємно підсилюються в умовах колективної травматизації, тоді як адаптивність виступає ключовим ресурсним чинником, здатним знижувати рівень дистресу. Зроблено висновок про необхідність комплексних, травмоінформованих програм психологічної підтримки студентської молоді, спрямованих не лише на зменшення симптомів, а й на розвиток адаптаційних ресурсів і психологічної резилієнтності.

Ключові слова: *травма, колективна травма, психоемоційний дистрес, соціальна фрустрованість, адаптивність, психологічна резилієнтність, депресія, тривожність, ментальне здоров'я, молодь, студенти.*

The article presents the results of a theoretical and empirical study of the psychological consequences of collective trauma in the student population under conditions of prolonged social instability. The relevance of the study is determined by the growing scale of collective traumatization caused by military, political, and socio-economic crises, which significantly affect the psycho-emotional state of young people and their adaptive capacities. Particular attention is paid to student youth as a social group at increased psychological risk, for whom the period of emerging adulthood coincides with identity crises, professional self-determination, and the formation of life prospects.

The aim of the study is to provide a theoretical substantiation and empirical analysis of the psychological consequences of collective trauma in the student environment, specifically their manifestations in the psycho-emotional state, level of social frustration, and adaptive resources. The research employed a complex of theoretical and empirical methods, including the Symptom Checklist-90-Revised (SCL-90-R), Boyko's Social Frustration Diagnostic Method, and the Multilevel Personality Questionnaire "Adaptability" (MLO-AM). Statistical data processing was conducted using Pearson's correlation analysis. The study sample consisted of 72 students aged 18–24 enrolled in higher education institutions in Ukraine.

The obtained results revealed a stable system of statistically significant interrelationships among anxiety, depression, somatization, social frustration, adaptability, and overall psychological distress. It was established that psycho-emotional disturbances in students have an integrated and mutually reinforcing character under conditions of collective traumatization, whereas adaptability functions as a key psychological resource capable of reducing distress levels. The findings substantiate the necessity of comprehensive, trauma-informed psychological support programs for student youth, aimed not only at symptom reduction but also at strengthening adaptive resources and psychological resilience.

Key words: *trauma, collective trauma, psycho-emotional distress, social frustration, adaptability, psychological resilience, depression, anxiety, mental health, youth, students.*

УДК 159.97:316.6:378

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.83.1.10>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Асєєва Ю.О.

д.психол.н., професор,
завідувач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки
Одеський національний економічний
університет
ORCID ID: 0000-0003-3086-3993

Узікова О.С.

здобувач першого (бакалаврського)
рівня
Одеський національний економічний
університет
ORCID ID: 0009-0005-1466-3061

Вступ. Сучасні соціальні кризи, спричинені тривалими воєнними, політичними та соціально-економічними трансформаціями, радикально

змінюють умови психологічного функціонування особистості та соціальних груп. За цих обставин психічне благополуччя індивіда дедалі більше

детермінується не лише індивідуальними чинниками, а й колективним досвідом проживання загроз, втрат і хронічної невизначеності. У цьому контексті феномен колективної травми постає як складне багатовимірне соціально-психологічне утворення, що формується внаслідок спільного переживання травматичних подій та закріплюється у колективних уявленнях, емоційних реакціях і моделях адаптації. Колективна травматизація виходить за межі індивідуального психотравматичного досвіду, набуваючи системного характеру та впливаючи на емоційні стани, когнітивні установки, соціальні очікування й адаптаційні ресурси значних соціальних спільнот.

Особливо чутливим до наслідків колективної травми є студентське середовище, яке поєднує вікову психологічну вразливість періоду юності з високими соціальними, освітніми та професійними вимогами. Студентський вік є критичним етапом формування особистісної та професійної ідентичності, конструювання життєвих перспектив і смислових орієнтирів. В умовах тривалої соціальної нестабільності зазначені процеси істотно ускладнюються, що проявляється у зростанні рівня психоемоційного напруження, тривожності, депресивних і соматизованих реакцій, а також у посиленні соціальної фрустрованості. Такі стани негативно впливають не лише на навчальну успішність і міжособистісну взаємодію, а й на загальну психологічну дієздатність студентів, знижуючи їхню здатність до адаптації та ефективного функціонування в умовах тривалого стресу.

Аналіз сучасних наукових джерел засвідчує, що проблематика колективної травми активно розробляється у межах соціальної психології, психотравматології, досліджень колективної пам'яті та масових травматичних подій. Концептуальні засади розуміння колективної травми були закладені у працях Дж. Александра, який розглядає її як соціально сконструйований феномен, що формується через символічне осмислення спільно пережитих подій і закріплюється у колективній ідентичності групи [6]. У цьому підході травматизація постає не лише як наслідок об'єктивної події, а як результат її інтерпретації, публічної артикуляції та включення у культурні наративи.

Вагомий внесок у розуміння соціального виміру травматичного досвіду належить М. Гальбваксу, який обґрунтував роль колективної пам'яті як механізму трансляції та збереження травматичних переживань у межах соціальних груп [13]. Подальший розвиток цієї ідеї представлений у працях Я. Ассмана, де колективна травма розглядається у контексті культурної пам'яті та міжпоколінної передачі травматичного досвіду [7]. З позицій наративної та культурної психології К. Карут наголошує на латентному, «невимовному» характері травми, яка проявляється не стільки через прямі спогади, скільки через повторювані емоційні й поведінкові патерни [11].

У межах психотравматологічного підходу колективна травма аналізується через призму порушення базових уявлень про безпеку, контроль і передбачуваність світу, а також як чинник формування хронічного дистресу, депресивних і тривожних станів у цивільного населення [14, 16]. Дослідження Г. Бонанно та співавторів акцентують увагу на неоднорідності реакцій на масову травматизацію та на ролі резилієнтності як ключового модератора психологічних наслідків [8, 9]. У цьому ж контексті важливими є роботи С. Гобфолл, який розглядає травматичний стрес як процес втрати ресурсів і підкреслює значення адаптаційного потенціалу для подолання наслідків колективних криз [15].

У сучасних міжнародних дослідженнях проблема колективної травми активно вивчається на матеріалі воєнних конфліктів, терористичних атак і гуманітарних катастроф, де доведено стійкий зв'язок між масовою травматизацією та зростанням рівнів тривожності, депресії, ПТСР і загального психічного дистресу [10, 12, 17]. Окремий напрям становлять дослідження психічного стану населення України в умовах повномасштабної війни, які фіксують високі показники тривожних і депресивних розладів, соціальної фрустрованості та виснаження адаптаційних ресурсів [18, 19, 20].

В українській психологічній науці проблема колективної травматизації розглядається переважно у контексті воєнного стресу, посттравматичних розладів та психічного здоров'я цивільного населення і молоді. Зокрема, у працях Т. М. Титаренко колективна травма осмислюється як чинник тривалої дестабілізації смислової сфери та психологічного здоров'я особистості, що особливо гостро проявляється у молодіжному середовищі [5]. Дослідження І. П. Артеменко, Ю. О. Асєєвої, Д. В. Возного, Н. О. Марути, Л. Б. Наугольник та інших висвітлюють психоемоційні наслідки війни, зростання соціальної фрустрованості, тривожності та депресивних проявів у молоді та студентів, наголошуючи на необхідності системної психологічної підтримки [1–4].

Водночас, попри значний обсяг наукових напрацювань, психологічні наслідки колективної травми у студентського середовища залишаються недостатньо систематизованими, особливо з позицій комплексного аналізу взаємозв'язків між психопатологічною симптоматикою, соціальною фрустрованістю та адаптаційними ресурсами. Це зумовлює необхідність подальших емпіричних досліджень, спрямованих на поглиблене розуміння специфіки переживання колективної травми студентською молоддю та наукове обґрунтування ефективних напрямів психологічної підтримки в умовах тривалої соціальної нестабільності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження психологічних наслідків колективної травми у студентського середовища, зокрема їх проявів у психоемоційному стані, рівні соціальної фрустрованості та адаптаційних ресурсів.

сах студентської молоді, а також окреслення науково обґрунтованих напрямів психологічної підтримки в умовах тривалої соціальної нестабільності.

Методи дослідження. Дослідження обґрунтовувалося на поєднанні теоретичних та емпіричних методів. Застосовувалися аналіз, узагальнення та теоретичне моделювання наукових джерел із психології та психотравматології для уточнення сутності феномена колективної травми. Емпіричне дослідження відбулося у форматі констатуючої методики проведення експерименту з використанням опитувальника SCL-90-R для оцінки психопатологічної симптоматики та загального дистресу, які діагностики рівня соціальної фрустрованості В. В. Бойка та багаторівневого особистісного опитувача «Адаптивність» (МЛО-АМ) А. Г. Маклакова, С. В. Чермяніна. Статистична обробка результатів виконується методами описової статистики та кореляційного аналізу за коефіцієнтом К. Пірсона з використанням програмного забезпечення SPSS 20.0 з дотриманням етичних принципів психологічного дослідження.

Вибірку дослідження склали 72 особи юнацького віку (18–24 роки), які на момент опитування були студентами закладів вищої освіти України. З огляду на визначену мету дослідження та використаний психодіагностичний інструментарій, подальший аналіз емпіричних даних був спрямований на виявлення особливостей психоемоційного стану студентської молоді та встановлення взаємозв'язків між показниками психічного дистресу, соціальної фрустрованості та адаптаційних ресурсів в умовах тривалого травматичного соціального контексту.

Результати дослідження. Результати кореляційного аналізу засвідчили наявність стійкої системи статистично значущих взаємозв'язків між показниками психоемоційного стану, соціальної фрустрованості, адаптаційних ресурсів та загаль-

ного психічного дистресу студентської молоді, що дозволяє розглядати психологічні наслідки колективної травми як цілесне багатовимірне утворення.

Аналіз кореляційних взаємозв'язків між показниками психоемоційного стану студентської молоді засвідчив, що тривожність має статистично значущі сильні позитивні зв'язки з депресивними проявами ($r = 0,64$; $p \leq 0,01$) та загальним психічним дистресом ($r = 0,69$; $p \leq 0,01$). на основі цього виявлено помірні позитивні кореляції тривожності із соматизацією ($r = 0,57$; $p \leq 0,05$) та рівнем соціальної фрустрованості ($r = 0,53$; $p \leq 0,05$), що впливає на тісну взаємодію емоційних, тілесних і соціально зумовлених компонентів психологічного неблагополуччя.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що тривожність у студентському середовищі виконує роль однієї з інтегративних показників центрального психоемоційного дистресу, поєднуючи у ваші структури як афективні (депресивні), так і соматизовані та соціально осередковані від колективного травматизму. За умов тривалого соціального напруження саме тривожність виступає фоновим емоційним станом, що підвищує загальний рівень дистресу та ускладнює процеси адаптації, навчальної діяльності й соціального функціонування студентів.

Депресивні прояви у студентської молоді або статистично значущий сильний позитивний зв'язок із загальним психічним дистресом ($r = 0,74$; $p \leq 0,01$), що підтверджує їх системоутворювальну роль у структурі психологічних наслідків колективної травматизації. Такий характер взаємозв'язку про те, що депресивна симптоматика не є ізолюваним емоційним феноменом, а інтегрується в загальний фон психологічного неблагополуччя, посилюючи переживання усвідомлення, втрату мотивації та зниження суб'єктивного відчуття життєвої дієздатності.

Таблиця 1

Кореляційна структура психоемоційних проявів та адаптаційних ресурсів студентів у травматичному соціальному контексті

Показники	Тривожність	Депресія	Соматизація	Соціальна фрустрованість	Адаптивність	Загальний Дистрес
Тривожність	1.00	0.64**	0.57*	0.53*	-0.47	0.69**
Депресія	0.64**	1.00	0.49	0.58*	-0.51	0.74**
Соматизація	0.57*	0.49	1.00	0.46	-0.42	0.63**
Соціальна фрустрованість	0.53*	0.58*	0.46	1.00	-0.63**	0.69**
Адаптивність	-0.47	-0.51*	-0.42	-0.63**	1.00	-0.63**
Загальний дистрес	0.69**	0.74**	0.63**	0.69**	-0.63**	1.00

Примітка: **сильні ($p \leq 0.01$), *помірні ($p \leq 0.05$)

Водночас виявлено помірно позитивну кореляцію між рівнем депресії та соціальною фрустрованістю ($r = 0,58$; $p \leq 0,05$) показує на тісний зв'язок між афективним сприйняттям і порушенням суб'єктивних уявлень студентів щодо власних соціальних перспектив, статусу та образу майбутнього. Це дозволяє розглядати депресивні переживання як психологічну реакцію не лише на внутрішні емоційні труднощі, а й на фрустрацію базових соціальних очікувань, що є характерною ознакою колективної травми в умовах тривалої соціальної нестабільності.

Соматизація виявила статистично значущі позитивні кореляції з тривожністю ($r = 0,57$; $p \leq 0,05$) та загальним дистресом ($r = 0,63$; $p \leq 0,01$), що підтверджує тенденцію до тілесного «втілення» психоемоційної напруги в умовах тривалого стресового соціального контексту. Отримані дані свідчать про те, що соматизовані реакції у студентів не є ізольованими симптомами, а виступають складовою загального дистресного фону, характерного для переживання колективної травми.

На особливу увагу заслуговують результати, що стосуються соціальної фрустрованості. Виявлено її сильний негативний зв'язок з адаптивністю ($r = -0,63$; $p \leq 0,01$) та сильний позитивний зв'язок із загальним дистресом ($r = 0,69$; $p \leq 0,01$). Це дозволяє стверджувати, що переживання соціальної незадоволеності, втрати життєвих перспектив і порушення соціальних очікувань виступає одним із ключових чинників зниження адаптаційного потенціалу студентської молоді та посилення психоемоційного неблагополуччя.

Адаптивність, у свою чергу, мала статистично значущі негативні кореляції з депресією ($r = -0,51$; $p \leq 0,05$), соціальною фрустрованістю ($r = -0,63$; $p \leq 0,01$) та загальним дистресом ($r = -0,63$; $p \leq 0,01$). Отримані результати підтверджують її роль як провідного психологічного ресурсу, що виконує захисну функцію в умовах колективної травматизації, знижуючи інтенсивність негативних емоційних переживань і сприяючи збереженню психологічної дієздатності студентів.

Загальний психічний дистрес виявив найвищі за силою кореляційні зв'язки з показниками тривожності, депресії, соматизації та соціальної фрустрованості, що свідчить про його інтегративний характер у структурі психологічних наслідків колективної травматизації. Зазначений показник відображає не лише сумарний рівень психоемоційного напруження, а й системний вплив тривалого травматичного соціального контексту на різні рівні психологічного функціонування особистості: емоційний, тілесний і соціально-психологічний.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що психологічні наслідки колективної травми у студентському середовищі формуються як цілісна взаємопов'язана система, у межах якої психоемоційні порушення, соціальна фрустрованість і зниження адаптаційних ресурсів не існують ізольовано, а взаємно підсилюють одне одного.

Водночас адаптивність постає ключовим ресурсним чинником, здатним пом'якшувати негативний вплив колективної травматизації, виконуючи функцію психологічного буфера та сприяючи зниженню рівня загального психічного дистресу у студентської молоді.

Висновки та обговорення. Отримані результати кореляційного аналізу дозволяють глибше осмислити психологічні наслідки колективної травми у студентському середовищі як складний, багатовимірний феномен, що формується на перетині емоційних, тілесних, соціально-психологічних та адаптаційних процесів. Виявлені статистично значущі взаємозв'язки між показниками тривожності, депресії, соматизації, соціальної фрустрованості та загального психічного дистресу підтверджують системний характер психоемоційного неблагополуччя студентської молоді в умовах тривалого травматичного соціального контексту.

Сильні позитивні кореляції тривожності з депресією та загальним дистресом свідчать про її центральну роль у структурі психологічних реакцій на колективну травму. Тривожність у цьому випадку виконує не лише функцію емоційної відповіді на невизначеність і загрозу, а й виступає механізмом генералізації стресу, що залучає як афективні, так і соматичні та соціально опосередковані прояви дезадаптації. Це узгоджується з положеннями психотравматології, відповідно до яких хронічна тривога є одним із базових маркерів тривалого травматичного впливу та чинником формування вторинних психоемоційних порушень.

Виявлений тісний зв'язок депресивних проявів із загальним психічним дистресом підтверджує їх системоутворююче значення у структурі психологічних наслідків колективної травматизації. Депресія в студентському середовищі в даному контексті постає не лише як індивідуальний афективний стан, а як відображення глибшої кризи смислів, мотивації та життєвих перспектив. Помірні кореляції депресії із соціальною фрустрованістю вказують на тісний зв'язок між емоційним виснаженням і порушенням суб'єктивних уявлень про соціальну реалізованість, майбутнє та власний статус, що є особливо значущим для студентського віку як етапу професійного та особистісного самовизначення.

Соматизація, яка демонструє помірні зв'язки з тривожністю, депресією та загальним дистресом, може розглядатися як тілесний канал переживання колективної травми. В умовах тривалого стресу та обмежених можливостей емоційного опрацювання переживань психоемоційна напруга знаходить вихід у соматичних скаргах, що підтверджує актуальність тілесного виміру психологічної підтримки студентів.

Значущі кореляційні зв'язки соціальної фрустрованості з тривожністю, депресією та загальним дистресом свідчать про те, що соціальний вимір колективної травми є одним із ключових чинників психоемоційного неблагополуччя. Соціальна

фрустрованість у студентів відображає не лише незадоволеність зовнішніми умовами, а й глибоке порушення відчуття перспективи, стабільності та контролю над майбутнім, що підсилює емоційні порушення та сприяє їх хронізації.

Негативні кореляції адаптивності з усіма показниками психоемоційного неблагополуччя та загального дистресу підтверджують її роль як ключового ресурсного чинника у подоланні наслідків колективної травматизації. Адаптивність у даному дослідженні постає не як стабільна риса, а як динамічний психологічний ресурс, здатний знижувати інтенсивність тривожних, депресивних і фрустраційних проявів. Це узгоджується з сучасними концепціями резилієнтності, які розглядають адаптаційні ресурси як центральну умову психологічної стійкості в умовах тривалих криз.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що колективна травма у студентському середовищі проявляється не у вигляді окремих ізольованих симптомів, а як інтегрований психосоціальний синдром, у межах якого психоемоційні порушення, соціальна фрустрованість і зниження адаптаційного потенціалу взаємно підсилюють одне одного. Водночас наявність адаптивних ресурсів створює можливості для психологічної компенсації та відновлення функціонування, що має принципове значення для розробки ефективних програм психологічної підтримки та профілактики негативних наслідків колективної травматизації у студентському середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артеменко І. П. Психологічна підтримка студентської молоді у кризових ситуаціях: сучасні виклики та перспективи. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Психологія*. 2023. № 72. с. 55–62. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2023-72-07>.
2. Асеева Ю. О., Возний Д. В., Волинчук Т. І. Психічне здоров'я молоді в умовах війни: результати психодіагностики та терапевтичних інтервенцій. *Ментальне здоров'я*. 2024. Вип.3. С.19–25. <https://doi.org/10.32782/3041-2005/2024-3-4>
3. Марута Н. О. Фактори психічної травматизації у внутрішньо переміщених осіб: їх структура та динаміка у часі. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2020. № 1. С. 120–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zkem_2020_1_21
4. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с
5. Титаренко Т. М. Критерії відновлення психологічного здоров'я в умовах довготривалої травматизації. *Український психологічний журнал*. 2017. № 1 (3). С. 140–150. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2024.116056>

6. Alexander J. C. *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley: University of California Press, 2004. 324 p.

7. Assmann, J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 319 p.

8. Bonanno G. A. Loss, Trauma, and Human Resilience. *American Psychologist*. 2004. Vol. 59, № 1. P. 20–28. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>

9. Bonanno G. A., Wortman C. B., Lehman D. R., Tweed R. G., Haring M., Sonnega J., et al. Resilience to loss and chronic grief: A prospective study from pre-loss to 18 months post-loss. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2002. № 83. P. 1150–1164.

10. Bryant R. A., et al. Trajectories of posttraumatic stress following exposure to trauma: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 2017. Vol. 58. P. 1–15.

11. Caruth C. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996. 168 p.

12. Galea S., Ahern J., Resnick H. et al. Psychological sequelae of the September 11 terrorist attacks in New York City. *New England Journal of Medicine*. 2002. Vol. 346. P. 982–987.

13. Halbwachs M. *On Collective Memory*. Chicago : University of Chicago Press, 1992. 244 p.

14. Herman J. L. *Trauma and Recovery*. New York : Basic Books, 1992. 276p.

15. Hobfoll S. E. Conservation of Resources: A New Attempt at Conceptualizing Stress. *American Psychologist*. 1989. Vol. 44, № 3. P. 513–524. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.3.513>

16. Janoff-Bulman R. *Shattered Assumptions: Towards a New Psychology of Trauma*. New York: Free Press, 1992. 256 p.

17. Kessler R. C., Aguilar-Gaxiola S., Alonso J., Benjet C., Bromet E. J., Cardoso G., Koenen K. C. Trauma and PTSD in the WHO World Mental Health Surveys. *European Journal of Psychotraumatology*. 2017. Vol. 8(sup5), 1353383. <https://doi.org/10.1080/20008198.2017.1353383>.

18. Lushchak O., Velykodna M., Bolman S., Strilbytska O., Berezovskyi V., Storey K.B. Prevalence of stress, anxiety, and symptoms of post traumatic stress disorder among Ukrainians after the first year of Russian invasion: a nationwide cross sectional study. *The Lancet Regional Health – Europe*. 2023. Vol. 36. Article 100773. <https://doi.org/10.1016/j.lanep.2023.100773>

19. Shevlin M., Hyland P., Karatzias T., et al. Mental health in Ukraine in 2023. *European Psychiatry*. 2024. Vol. 67(1). Article e27. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2024.12>

20. Wang S., Barrett E., Hsiao Rei Hicks M., et al. Associations between mental health symptoms, trauma, quality of life and coping in adults living in Ukraine: A cross sectional study a year after the 2022 Russian invasion. *Psychiatry Research*. 2024. Vol. 339. Article

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.05.2026